

Imperialism begins at home

Amerikas ockupation av Irak har gett upphov till en ny debatt om imperialism. Denna gång är dock villkoren annorlunda än tidigare: nu finns en talför krets intellektuella som inte bara hävdar att USA är, utan också bör bete sig som, ett imperium. Som ett liberalt imperium, ska tilläggas. Ett imperium *by invitation*. Tidigare har diskussionen om imperialism ofta varit dominerad av marxistiska och socialistiska teorier, de flesta formulerade runt förra sekelskiftet. Diskursen har varit förvånansvärt statisk. Olika nyanser har funnits – mellan Marx, Lenin, Immanuel Wallerstein och Samir Amin. Men det har varit nyanser av samma färg, variationer på ett och samma tema: kapitalismen.

I centrum har stått den brittiske ekonomen J A Hobson (Hobson, 1902/1975) som efter erfarenheter av boerkriget tydligt fokuserade imperialismens innersta kärna till en grupp brittiska finanskapitalister som under 1800-talets sista decennier behövde nya marknader till vilka de kunde exportera kapital, då den egna marknaden var mättad. Den inhemska kapitalismen var övermogen, den hade ett sparandeöverskott och ”kupongkapitalister” kunde, enligt Hobson, kidnappa den brittiska imperiebyråkratin för att starta en ny våg av koloniseringar som var befriad från humanistiska missioner, som enbart såg till den privata avkastningen.

Denna föreställning om det brittiska imperiet har omkullkastats av senare forskning, särskilt av Fieldhouse (1984) och (1999) som visat att investeringarna i de nya kolonierna under sent 1800-tal hade lägre avkastning än de inhemska investeringarna, att investeringarna hu-

vudsakligen gick till Nordamerika och Australien (gamla kolonier som redan hade utvecklats snabbt) och att investeringarna väsentligen syftade till att bättre assistera handeln – särskilt importen till hemlandet. Detta genskjuter direkt tesen att nya kolonier intogs just för att kapitalet behövde nya marknader, men understryker också att handeln fortsatte vara det dominerande ekonomiska flödet i det brittiska imperiet – även med de nya kolonierna – och att det inte var den festival för spekulationskapital som flera hävdade tidigare.

Betyder detta att det brittiska imperiet även med vår tids måttstock var en ”force for good”? Niall Ferguson, tidigare professor i ekonomi och historia i Oxford och nu vid Harvard, svarade i *Empire: How Britain Made the Modern World* (Ferguson, 2003), med reservation ja. Det är också mot bakgrund av de positiva aspekterna av det brittiska imperiet – handel, integration och civilisation – som Ferguson nu i en ny bok lanserar imperiet som ett eftersträvningsvärt projekt för vår samtid.

Den nya boken *Colossus: The Price of America's Empire* (Ferguson, 2004), som förenar realpolitik med ekonomisk teori, är inget mindre än ett försök att nedteckna en liberal teori för modern imperialism i amerikansk tappning. Det finns naturligtvis två problem med en sådan ambition. Det första är att kombinera liberalism med imperietraditionen; några av det brittiska imperiets skarpaste kritiker var just liberaler, flera av dem med Manchester som prefix. Det andra problemet är USA och dess självbild som en nation född i kampen *mot* ett imperium. Oavhängighetsförklaringen har för många amerikaner närmast sakral status. Den ligger till grund för en idétradition som framhåller just begränsning av politisk makt och att inte lägga näsan i blöt – inte heller i andra länders förehanden. För en del är traditionen isola-

BOKANMÄLAN

Colossus: The Price of America's Empire.
Niall Ferguson,
Penguin Press, New
York 2004, 384 s,
ISBN: 0141017007.

tionistisk, för andra internationalistisk. Men för alla är den antiimperialistisk.

Ferguson visar, ibland inte helt övertygande, att denna historieskrivning bygger på en feltolkning av just den amerikanska nationens födelse och bortser från hur USAs nuvarande gränser skapades – för att inte tala om dess roll för att skapa fredliga regimer i Tyskland och Japan efter andra världskriget.

Det amerikanska konfederationsfördraget från 1776 avvisade en vanlig syn vid den tiden, nämligen att det enbart skulle omfatta de fördragsskrivande staterna som geografiskt utgjorde åtta procent av dagens USA. Ambitionerna var större. George Washington talade om det ”gryende imperiet” och Thomas Jefferson såg den nya konstitutionen som en grund för att utvidga imperiet. Madison och Hamilton delade synsättet, även om de gärna använde ordet republik istället för imperium.

Amerikas gränser växte successivt under 1800-talet med hjälp av krig och pengar. Britter, spanjorer, fransmän, mexikanare, ryssar och andra tvingades antingen bort med vapen eller genom att de sålde sina kvarvarande territorier till unionen. Imperieambitionerna sträckte sig också till Karibien, Stillahavsöarna och Filippinerna – det sista blev, med Kiplings ord, en ”vit mans börda” som amerikanerna inte kunde axla utan lämnade i början av 1900-talet. Efter andra världskriget kom Tyskland och Japan att ligga under amerikansk kontroll. Koreakriget drog Sydkorea till USA och under Vietnamkriget vidgades kretsen av länder med tydlig amerikansk närvaro.

Alla detta, erkänner Ferguson, kan inte tas som intäkt för imperieambitioner, men frågan är om det finns en tillräcklig dos för att sätta just sätta imperiestämpeln på USA? Dessutom: vad är det som skiljer ett imperium från en stormakt, en hegemon – eller, med dagens prosa, en hypermakt – som inser

att en utveckling i ett annat land, ibland långt bort, kan bli ett hot mot den egna säkerheten och därför kräver snabbt agerande? Kan ett land bli ett imperium bara för att det inte finns något annat land som ligger i närheten i militär, politisk och ekonomisk styrka?

Frågorna är komplicerade. Det finns ett sjuttioal exempel på imperier i världshistorien, men ingen oomtvistad definition av vad som utgör ett. Ferguson ser USA genom den viktoriaiska linsen – imperiet som mer än bara ett sätt att bringa ordning i ett kaos; imperiet som en metod för integration – och polemiserar med den rena, instrumentella definitionen av ett imperium som just en direkt kontroll och utövning av makt i ett annat land. Imperiets register är större än så – i ett imperium med kolonier (som det brittiska, till skillnad från många andra) blir ”periferin” en del av centrat – och konstitueras av just integration: ekonomiskt, politiskt, socialt och kulturellt.

Fergusons definition löper risken att bli så vid att den blir meningslös. Men samtidigt berör den det självklara: indirekt styre av ”kolonin” och tydlig integration i det ekonomiska system som imperiemakten tillämpar är den mest effektiva och minst kostsamma metoden för imperiet. Det är också – efter en initial fas av militär närvaro – den bästa metoden för ett imperium att uppnå målen om fred, stabilitet och utveckling. Om detta nu är målen, det vill säga.

Dessa mål är också svaret på vad ett liberalt imperium är – det som Ferguson stundtals anser att USA är, men det han framför allt argumenterar för att det bör vara. Det liberala imperiet drivs av ett antal mål som inte är direkt kopplade till den egna nationens finanser; imperiet är snarast en kostnad. Det drivs, menar Ferguson, istället av universella värden och identifierar, som ekonomen skulle uttrycka det, ett antal kollektiva

nyttigheter som en anarkisk världsordning inte är kapabel att skapa. Det gäller särskilt närvaron av en fungerande stat. En del områden i världen lever i ett slags förmodern tillvaro, en för-westfalisk oordning, där staten inte fungerar (den kanske inte ens existerar) på det sätt en civiliserad värld förutsätter. Det liberala imperieprojektet, ibland upprätthållet med militär makt, bygger därför paradoxalt nog på idén om staten. Men inte på den Machiavelliska idén – *raison d'état* – om statens primat: dess rätt att få behandla sitt folk hur som helst. Ferguson tycks mena att målet för det liberala imperiet istället är att förändra staters och människors ”habits of the heart” i riktning mot mänskliga rättigheter och vad Karl Popper kallade det öppna samhället.

Det är oklart hur långt Fergusons upplysningsprojekt sträcker sig. Räcker det med hyfsad stabil demokrati eller bör en imperiemakt inte släppa den yttersta kontrollen innan, säg, shariialagar avskaffats och kvinnors rättigheter erkänts fullt ut? Vilken tolerans har det liberala imperiet för kulturer och värderingar som inte erkänner upplysningens värden? Finns det inte en risk att fjärrstyrt nationsbyggande tar på sig ett omöjligt uppdrag, att för långt gången kulturell imperialism sår fröet till sin egen undergång?

Ferguson undviker frågorna och in-tar ingen position. Detta är bokens stora problem. Den saknar stundtals realpolitisk relevans och blir för mycket av en teori. Av de teoretiska ambitionerna följer också att Ferguson är desto tydligare i synen på imperiets socioekonomiska konstruktion. Utmärkande för den liberala imperialismen är den utvecklingsbana som öppnas när länder integreras i den globala kapitalismen – *anglobalisation*, som han kallar den. Det är i denna process av handel och kapitalflöden som bättre incitament för produktiva eko-

nomiska beteenden skapas, det är i rot-fästandet av äganderätter, rättsstat, frihandel och ett stabilt monetärt system som den ekonomiska grunden för tyrannier successivt urholkas. Det är inget nytt med detta perspektiv. Tvärtom har många andra forskare visat hur just ekonomisk öppenhet och liberala institutioner bidrar till ekonomisk utveckling och öppnar för nya politiska och kulturella influenser.

Vad historien också lärt oss är hur svårt det är för underutvecklade länder att starta en sådan process och de hinder som allmänt finns för rika länder att närma sig fattiga länder med investeringar. Ferguson hävdar, med det brittiska imperiet som exempel, att imperiet som modell minskar transaktionskostnader, det överbryggar en del osäkerheter som finns just i att investera i ett instabilt och underutvecklat land. Han talar om en ”imperieeffekt”: i ett imperium går en större del av de internationella investeringarna till fattigare områden, periferin, som också får tillgång till en kapitalmarknad som kan erbjuda lägre räntor än den inhemska kapitalmarknaden. Detta är inte ett erkännande av Hobsons syn på det brittiska imperiet – Ferguson menar snarare att den ekonomiska integrationen var alldeles för låg – utan understryker istället de ekonomiska fördelar som kolonierna får i ett imperium.

Trots Fergusons utpräglat teoretiska ambitioner missar han här en väsentlig iakttagelse. Det liberala imperiet som modell erbjuder en alternativ väg för länders integration i den globala ekonomin än den som i övrigt existerar för den suveräna staten: multilaterala handelsförhandlingar – *quid pro quo* – kombinerade med bistånd. Utgångspunkten ligger i en mer fundamental fråga: existerar en fungerande stat överhuvudtaget? Vidare, när den gör det blir det liberala imperiet en tätare form av integration då imperiemakten ”ger” något utan

att ”kräva” något i omedelbart utbyte. Naturligtvis finns en ekonomisk uppsida även för imperiemakten, men den politiska ekonomin i detta ideala imperium handlar snarare om en metod för att förändra politiken i både imperiets centrum och periferi. Detta utgör en klar skillnad mot många andra imperier i historien som haft som ambition att inga förändringar bör ske, att *status quo* bör råda. Det har varit en defensiv strategi. I det liberala imperiet dominerar en offensiv strategi. Detta tydliggör också imperiemaktens ansvar, inte enbart för ordning utan också utveckling. Imperiet blir ett slags garanti, en variant av den odysseiska strategin att binda sig vid masten.

Men det är också här som Fergusons tes om USA som det liberala imperiet möter problem. Ty han erkänner själv att USA inte har de egenskaper som det idealiska liberala imperiet förutsätter. Att vara imperiemakt kräver tålmod och ekonomiskt uthållighet. Det bygger på ett utbrett intresse för omvärlden och den kräver en förståelse för den öppna ekonomin. Vidare förutsätter det att landet har ordning på sina egna finanser. USA har, liksom alla länder, problem på alla punkter. Ferguson liknar USA vid Arnold Schwarzeneggers Terminator: en outsinlig kapacitet att bryta ner andra regimer (destruktion), men en svag förmåga till långsiktigt nationsbyggande (konstruktion). Det finansiella läget är skört. Staten har i socialförsäkringsystemen utställt stora löften till medborgarna för vilka den inte har pengar. Budgetunderskottet är stort, liksom underskottet i bytesbalansen. USA är inte kapitlexportör, utan en kapitalimportör som behöver locka köpare av statsobligationer med låg avkastning. USA har sedan länge också en utvecklad protektionistisk ådra som försvårar imperiets alliansbyggande. När taliban-

regimen i Afghanistan störtades 2001 försvann en stor del av Pakistans viktiga textlexport. Men USA svarade inte med att öppna sina marknader för pakistanska textlexportörer. Motståndet från inhemska textilintressen var för stort.

På detta sätt hänger problemen ihop. Ett imperiums ambitioner, vare sig det är liberalt eller illiberalt, avgörs ytterst av den inhemska politikens kraft och övertygelse. En bättre ordning utrikes förutsätter bättre ordning hemmavid. För att parafrasera den tyske ekonomen Wilhelm Röpke: imperialism begins at home. Detta ligger möjligtvis långt ifrån Hobsons, Lenins och andras syn på imperiets ekonomiska konstitution. Men den intressanta frågan är om det ligger nära Edward Gibbons klassiska analys av romarikets sönderfall – att det började med den inhemska politikens urartning – eller är de amerikanska problemen bara marginella fenomen som inte äventyrar den stora trenden?

Ferguson är fortfarande svaret skyldig.

Fredrik Erixon

Är chefekonom i näringslivets tanke-smedja Timbro och utkommer nästa år med boken *Quid Pro Quo* som behandlar internationell politisk ekonomi under efterkrigstiden.

Fredrik.erixon@timbro.se

REFERENSER

Ferguson, N (2003), *Empire: How Britain Made the Modern World*, Allen Lane, London.

Ferguson, N (2004), *Colossus: The Price of America's Empire*, Penguin Press, New York.

Fieldhouse, D K (1984), *Economics and Empire 1830-1914*, Macmillan, London.

Fieldhouse, D K (1999), *The West and the Third World: Trade, Colonialism, Dependence, and Development*, Blackwell, Oxford.

Hobson, J A (1902/1975), *Imperialism: A Study*, Gordon Press, New York (nytryck 1975).